

marife

bilimsel birikim

ORYANTALİZM

Muhammed Hamidullah'ın
Aziz Hatırasına

yıl : 2 sayı : 3 kış 2002

GÜNÜMÜZ HOLLANDASI'NDA İSLAM ARAŞTIRMALARI

Hülya KÜÇÜK*

Hollanda, Kuzey Denizi kıyılarında, büyük bir kısmı denizden kazanılmış ve bu sebeple toprakları denizden aşağıda bir Avrupa ülkesidir. Zaten asıl adı olan "Nederland" (İngilizce: the Netherlands) da "aşağı kara parçası" anlamına gelmektedir. 41.526 km² yüz ölçüme ve 15 milyon civarında nüfusa sahiptir.¹ Günümüzde insan hakları ve hürriyeti açısından en önde gelen Avrupa ülkesi olan Hollanda, İslam araştırmaları açısından da önde olmayı başarmıştır. Bunun temelinde köklü geleneğe sahip olmanın verdiği bir avantajın yattığı muhakkaktır. Bu açıdan, günümüzdeki duruma geçmeden önce ülkenin İslam araştırmaları tarihine kısa bir bakış yerinde olacaktır.

İslam dünyasında olduğu gibi Batı'da da İslam araştırmaları ile Arapça ayrılmaz bir ikili oluşturmuşlardır. Hollanda'da bu açıdan en eski tarihe sahip olan üniversite, Leiden Üniversitesi'dir. Leiden Üniversitesi'nde Arapça eğitiminin tarihi, Hollanda'nın 1574'te İspanyol egemenliğinden kurtulmasından hemen sonra (1575'te), bir nevi bağımsızlık sembolü olarak kurulan üniversitenin² kendisi kadar eskidir, denebilir. Daha 1599'da ilk Arapça kürsüsü kurulmuş ve 1613'te ilk profesörü olarak Thomas Erpenius (1584-1624)³ atanmıştır. Bu zat, Arapça grameri ve diğer ilmî konulardaki çalışmaları ile iki asra yakın bir zaman Hollanda'nın Avrupa'da Doğu araştırmaları sahasında önder olmasını sağlamıştır.⁴

XVII. Asırdaki Hollandalı oryantalistler arasında, üniversite kütüphanesini Doğu el yazmaları bakımından dünyanın en zengin kütüphanelerinden birisi haline getiren Jacobus Golius (1596-1667) ve Levinus Warner (1619-1665) zikre şayandır.⁵ XVIII.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hkucuk@selcuk.edu.tr

¹ Ülke hakkında tarihî, coğrafi ve siyasi bilgi için bkz: her bölümü değişik yazarlarca kaleme alınmış olan "Hollanda", DİA, XVIII (1998), ss.219-229.

² İsmail Hakkı Kadi, "Hollanda Şarkiyat Araştırmaları", *Doğu- Batı Düşünce Dergisi*, (Oryantalizm Özel Sayısı-I), yıl 5, sa.20 (Ağustos-Ekim 2002), Ankara, ss.83-110: 87.

³ Biyografisi için bkz. Cengiz Kallek, "Erpenius, Thomas", DİA, c.XI (1995), s. 306.

⁴ M. Hamdi Zakzûk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Plânı*, tr. Abdülaziz Hatip, İzmir, 1003, s.21.

⁵ Kadi, agm, ss.88-93.

Asrın başında yeni bir gelişme olarak, Utrecht Üniversitesi teolog ve oryantalistlerinden Adrianus Relandus (Adriaan Reland, v.1718), İslam araştırmalarında "tarafsızlık" ilkesini geliştirdi. Relandus'un Latince olarak yazdığı *De Religione Mohammedica* (Utrecht, 1705, 1717) adlı eseri, Hz. Muhammed hakkında o dönemde var olan efsane ve hurafeleri eleştirmesi ve İslam'a ön yargısız yaklaşımı açısından çığır açıcı bir nitelikte idi.⁶ Birinci cildinde Arapça ve Latince kaynaklara dayanarak İslam inancını ele aldığı bu eserin ikinci cildinde Relandus, o dönemde Batı'da hakim olan İslam telakkîsini eleştirdi. Katolik kilisesi bu kitabı 'okunması ve bulundurulması yasak kitaplar' listesine aldı. Buna rağmen kitap İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca (Flemenkçe) ve İspanyolca'ya çevrildi.⁷ Relandus, Orta Çağ'da İslam'a karşı var olan eski polemiklerin bir tarafa itilmesi gerektiğini savunuyordu. Zira Haçlı Seferleri'nden beri varlığını sürdüren bu polemikler, İslam hakkında düşmanca bir anlayışı yansıtıyor ve İslam hakkında hiçbir güvenilir bilgi sunmuyordu. İslam'la ilgili güvenilir bilgi toplamak, Relandus'a göre, Müslümanların kendi dinleri hakkında verdikleri bilgilere dayanıldığı takdirde mümkün olabilirdi. Relandus'un, İslam fenomeninin içindeki kişiler, yani Müslümanlar tarafından yazılmış İslamî kaynaklara dayanan bir İslam etüdünü öneren yaklaşımı, daha sonraki dönemlerde de kabul görmüş ve günümüze kadar gelmiştir. Burada akıld tutulması gereken bir nokta, bu yaklaşımın, 'Müslüman yazarların görüşlerini hiçbir kritiğe tabi tutmadan almak anlamına gelmediği' idi.⁸

XIX. Asırda, öncelikle Almanya'daki İslam araştırmalarının, Hıristiyanlığın (İncil'in, İsa'nın (a.s.) hayatının, Hıristiyanlık tarihinin ve Hıristiyan dogmasının) tarihsel-kritiksel olarak incelenmesi gerektiğini vurgulayan akımın derin etkisi altına girdiği muhakkaktır: Dinî doktrine göre, mesela İncil, Tanrı'nın sözü ise de bu akım bunları ortaya çıktıkları devrin şartlarına göre anlaşılması gereken ve sanki 'insan-yazarlar' tarafından yazılmış metinlermiş gibi inceliyor, Hıristiyanlığı diğer dinler gibi bir din olarak ele alıyor ve onlarla karşılaştırıyordu. XIX. Asır ilim adamları, aynı metodu İslam'a da uyguladılar. Mesela Ignaz Goldziher'in (1850-1921)⁹ İslam'la ilgili çalışmaları bu metodu kullanmış çalışmalardandı.¹⁰ Hollanda'da bu metod, 1870'lerde Leiden Üniversitesi'nde Arapça okuyan Christian Snouck Hurgronje (1857-1936)'yi çok etkiledi. Hurgronje, 1880'de, *Het Mekkaansche Feest* (Mekke Festivali) diye isimlendirdiği Hac hakkındaki doktora tezini savundu. 1885'te bir Müslüman adı (Abdülğaffâr¹¹) kullanarak -ki Müslüman olduğuna, Müslüman ilim adamları dahil, zamanının ilim adamlarını inandırmıştı- Mekke'ye gitti, altı ay kaldı ve burada II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm politikalarının 'Hollanda Hindistan'¹² hacılarını nasıl etkilediği hakkında Hollanda hükümetine raporlar sundu. *Mekka* adlı tarihsel/kültürel antropolojik eseri, buradaki araştırmalarının sonuçlarını taşır. 1907'de Leiden Üniversitesi Arapça kürsüsüne profesör olarak atanan Hurgronje, Ignaz Goldziher ve Theodor Nöldeke gibi Almanca konuşan oryantalistlerle devamlı irtibat halinde bulundu. Bu üçlünün Hollanda'da, özellikle Leiden'de hâlâ belirgin bir tesiri vardır. Bu arada hemen hatırlata-

⁶ Alexander H. de Groot, "Hollanda (Hollanda'da İslam Araştırmaları)", *DİA*, c.XVIII (1998), ss.229-32: 230.

⁷ Zakzûk, *age*, s.23; De Groot, *agm*, s.230.

⁸ Universiteit Leiden, *Studeren in Leiden. Islamologie*, Leiden, 1992, ss.4-10: 7.

⁹ Yahudi asıllı Macar şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bkz. Mehmet S. Hatipoğlu, "Goldziher, Ignaz", *DİA*, XIV (1996), ss. 102-5.

¹⁰ *Studeren in Leiden. Islamologie*, ss.4-10:7.

¹¹ Zakzûk, *age*, s. 35; Kadı, *agm*, s.105.

¹² O dönemde Endonezya'ya verilen isim.

lim ki Hollanda şarkiyat araştırmalarında çok önemli bir unsur, Müslüman Endonezya'nın Hollanda'nın kolonisi olması dolayısı ile, bu araştırmaların politik ve pratik değeri olması idi.¹³

II. Dünya Savaşı'ndan ve Endonezya'nın bağımsızlığa kavuşmasından sonra, Hollanda'daki İslam etüdleri yeni bir yörüngeye oturtuldu. Zaten Leiden Üniversitesi'nde Hurgronje'nin birinci derecedeki takipçileri, savaş öncesi İslam inançları ve hadis literatürünü ön plana çıkarıp Endonezya'yı arka plana bırakan çalışmalar başlatmışlardı.¹⁴ Meşhur *Concordance et indices de la Tradition Musulmane* ve *Encyclopaedia of Islam* bu dönemde başlayan çalışmaların ürünü idiler. Ancak burada şunu da belirtmeliyiz ki Hurgronje'nin İslam'ı anlamada kullandığı metod, Leiden Üniversitesi öğretim üyeleri arasında hâlâ tartışma ve polemik konusudur. Özellikle ileride kendisinden ayrıca bahsedeceğimiz Prof. Dr. Pieter Sjoerd van Koningsveld, onun Müslüman olmadığı halde Müslüman gibi görünüp bilgi topladığını ve bunun ilim adamına yakışmayan bir tutum olduğunu düşünmektedir.¹⁵

1960'lı yıllarda Hollandalı ilim adamlarının dikkatleri Arap Yakın Doğusu, Türkiye'de ve İran'da İslam konuları üzerinde idi. İslam, ağırlıklı olarak Edebiyat fakültelerinin Doğu Dil ve Kültürü bölümlerinde, kısmen de Teoloji fakültelerinde okutulmakta ve araştırılmakta idi.¹⁶

Günümüzde de İslam'ın okutulmakta olduğu bölümler yine aynı bölümlerdir. Araştırma ise daha geniş bir alana yayılmış durumdadır ve bütün sosyal disiplinlerde İslam'la ilgili inter-disipliner olarak çalışmalar mevcuttur. Filolojik çalışmalar yerini, İslam tarihi (dün-bugün), günümüzde İslam'ı yorumlayış biçimleri, Orta Doğu politikaları, İslam dünyasında modernleşme süreci gibi konulara bırakmıştır. En çok okunan kitaplarsa, Jacques Waardenburg'un *Islam: Norm, ideaal en werkelijkheid* [İslam: Norm, İdeal Ve Gerçek], (Antwerpen [Belçika], 1984) kitabı gibi İslam hakkında genel bilgi sunan kitaplardır.¹⁷ Ayrıca birçok üniversitede özel İslam kürsüleri, hatta Leiden Üniversitesi'nde bir İslamoloji bölümü vardır. 1992 yılında Prof. Dr. Pieter Sjoerd van Koningsveld ve Dr. Alexander H. de Groot tarafından kurulmuş olan İslamoloji bölümü, Hollanda'da "Propedeuse" dönemi olarak adlandırılan 'üniversitenin birinci sınıfı'ndan sonra devam edilebilecek üç yıllık bir programdır. Propedeuse'ünü Teoloji veya Doğu Dil ve Kültürü bölümlerinin birinden almış olan öğrencilere açık olan bu fakültenin ilk iki yılı Arapça, Hadis gibi dersler, son yılı tez çalışmasından oluşur ve mezunları diğer bölümlerde olduğu gibi "M.A.: Master of Arts" (Türkiye'de yüksek lisans sonucu alınan "bilimde uzmanlık") unvanına hak kazanırlar. Van Koningsveld, bölümün kuruluş gayesini, 'sayıları her geçen gün artmakta olan Müslüman yabancı-lardan dolayı ülkede İslam'a karşı oluşan merakı karşılayabilecek ilim adamı yetiştir-

¹³ Studeren in Leiden. *Islamologie*, s. 9.

¹⁴ *Studeren in Leiden. Islamologie*, s. 7. Hurgronje'nin mektup ve raporlarını içeren el yazmaları (*Legaat Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje* 1936) Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Coc. Or. 7114 C/3'nde kayıtlıdır. Hurgronje ve Hollanda'nın Endonezya ile ilgili politikaları için bkz. P. S. van Koningsveld, *Snouck Hurgronje en de Islam. Acht artikelen over leven en werk van een oriëntalist uit het koloniale tijdperk*, Leiden, 1987; Kadı, 107-110 (kronoloji, dil ve kompozisyon açısından eksiklikleri olmasına rağmen derli toplu bir makale sayılabilir). Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Göksoy; "Hollanda Doğu Hindistan Şirketi", *DİA*, XVIII (1998), ss. 232-4.

¹⁵ Van Koningsveld'in Hurgronje ile ilgili birçok çalışması vardır. Daha önce zikrettiğimiz eseri yanında *Snouck Hurgronje Zoals Hij Was: Een bijdrage tot de waardering van Nederlandse Orientalistik* [Snouck Hurgronje. Olduğu Gibi: Hollanda Oryantalizmine Bir Katkı], Leiden, 1979, derli toplu olanlarından birisidir.

¹⁶ Hollanda'da İslam araştırmalarının kısa tarihçesi için bkz. *Studeren in Leiden. Islamologie*, Leiden, 1992, ss.4-10. Detaylı bilgi için bkz. De Groot, agm, 229-32; Kadı, agm, ss.83-110;

¹⁷ De Groot, agm, s.231.

mek' olarak açıklamaktadır.¹⁸ Sadece beş öğrenciyle öğrenime başlayan¹⁹ bu fakültede okutulan dersler, öğrencinin Propedeuse dönemini okuduğu fakülteye göre ufak tefek farklar olmakla birlikte, Türkiye'deki İlahiyat'larda okutulan derslerle hemen hemen aynıdır.²⁰ Program, Arapça, Kuran, Hadis, Teoloji, Felsefe, İslam'da İbadetler, Mistisizm, Hukuk, Din Bilimleri, Bibliyografya ve seçmeli bir dersten oluşur. Ders saatleri, öğrencinin vaktinin büyük bir bölümünü kütüphanede geçirmesine elverişli olacak şekilde ayarlanmıştır ve hoca ile geçirdiği saatler Türkiye'deki İlahiyat'ların çok altındadır. İslamoloji mezunları, din dersi öğretmeni olarak görev alabilecekleri gibi, gazetelerde azınlıkla ilgili yazılar yazan köşe yazarları da olabilmektedirler. Akademik çalışmalarına devam yolunu seçenler çoğunluktadır. İslamoloji Bölümü'nde, Fıkıh derslerinde Noel J. Coulsun'un *A History of Islamic Law* (Edinbrugh, 1964) ile Joseph Schacht'ın *An Introduction to Islamic Law* (Oxford, 1965), Tefsir derslerinde Ignaz Goldziher'in *Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung* (Leiden, 1970, ilk baskısı 1920), J. J. G. Jansen'in (dersin hocası) *The Interpretation of the Koran in Modern Egypt* (Leiden, 1980) ve Andrew Rippin, A. F. L. Beeston... gibi yazarların tefsirle ilgili çalışmaları okutulmaktadır. Hadis derslerinde aşağıda sözünü edeceğimiz G. H. A. Juynboll'un kitabı okutulmaktadır.²¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi genelde inter-disipliner olan çalışmaların odağını, sufizm, günümüz İslam ülkelerinde İslam ve Batı'daki Müslüman azınlıkların sorunları gibi konular oluşturmaktadır. Hollanda'da İslamoloji dalındaki çalışmaları ile tanınan kişiler²² ve ağırlıklı çalışma sahaları şunlardır:

Groningen Katolik Üniversitesi'nden²³

Mario (Marjo) Buitelaar (Antropoloji. Harald Motzki ile birlikte hazırladıkları, *De Koran: Ontstaan, interpretatie en praktijk*. [Kur'an, Meydana Çıkış, Tefsir ve Uygulama],

¹⁸ Bkz. *Leidraad*, (Leiden Üniversitesi ve Üniversite Fonu tarafından çıkarılan bir dergi), Öctober (Ekim) 1992, yıl 8, no.1, s.4.

¹⁹ Van Koningsveld'e göre İslam'a karşı gösterilen büyük ilginin yanında bu sayı çok düşüktür ama kendisinin İslamoloji ile meşgul olan tek kişi olduğu 1960'lara göre yüksek bir rakamdır. Bkz. *Leidraad*, s.4.

²⁰ Ancak, hem derslerin içeriği ve metodoloji, hem de İslam ülkeleri ile Hollanda üniversiteler sistemleri arasındaki farklardan dolayı bir İlahiyat mezunu bu programa ancak propedeuse dönemi sonrasına bazı derslerden de muaf tutularak kabul edilir. (Son yıllarda Müslüman ülkelere giden öğrenciler için özel master ve doktora programları da başlatılmıştır). Zaten Türkiye'deki üniversite mezunları, Batı'daki yüksek okul/enstitü mezunu seviyesindedir. Batı sistemlerinde üniversite ve yüksek okul arasındaki fark, yüksek okul mezunlarının master ünvanını almamalarıdır.

²¹ Dersler, kredileri ve içerikleri hakkında bkz. *Studiegids, Islamologie*. 1993-1994, Rijks Universiteit Leiden.

²² Üniversite ve her üniversite içindeki kişi adları alfabetik olarak sıralanmıştır.

²³ Hollanda'daki üniversitelerin bazıları doğrudan devlete, bazıları kiliselere bağlıdır. (Bunlar da devlet kontrolü altındadır ve üniversite olarak tanıdıktan sonra öğretim elemanlarının maaşı devlet tarafından ödenmektedir.) Ancak nereye bağlı olursa olsun, dil ve edebiyat fakülteleri misyonerlik faaliyetlerinin bir parçasıdır. Kuruluş amaçları da başlangıçta bu idi (Bkz. Kadı, agm, ss.87, 90-91).

Bu bölümlerin yanında özel misyonerlik kuruluşları da vardır ve üniversitelerdeki yoğunlukta olmasa da İslam buralarda da çalışılmaktadır. Leiden yakınlarındaki Hendrik Kramer Institute bunlardan sadece birisidir. Sadece Müslüman ülkelere değil, doktrülük, hemşirelik gibi görevlerle herhangi bir ülkeye gidecekleri, o ülkenin dil, din ve kültürü hakkında eğitmeyi amaçlayan enstitü kompleksi dahilinde, değişik ülkelerin tipik evleri inşa edilmiştir. Kursiyerler, istedikleri takdirde gidecekleri ülkenin tipik evlerinde aileleriyle birlikte oturarak o ülkenin şartlarına entegre olma ve böylece insanlarıyla daha kolay irtibat kurabilme yeteneğini kazanırlar. Enstitü, Leidsestraatweg, 11, Oegstgeest'tedir.

Diğer taraftan kiliselerin misyonerlik faaliyetlerinin bir kısmı, ülkedeki Müslüman kitleyi hedef almıştır. 'Yahova Şahitleri'nin faaliyetleri, kilise sosyal görevlilerinin 'sosyal hizmet' adı altında Müslüman aileleri ziyaretleri, vs. herkesçe bilinmektedir. Ayrıca, İslam okullarında öğretmenlik almayı başaran kilise mensubu öğretmenler de vardır. 2000 Yılı öncesinde Rotterdam'da Müslümanlar tarafından kurulan İbn-i Sina İlkokulu'nda böyle bir vak'a yaşanmıştı.

Muiderberg, 1993, gibi çalışmalarının yanında, Hollanda'daki Müslüman azınlıklarda kadının durumu ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır.)

Leiden (Devlet) Üniversitesi'nden:

Alexander H. De Groot (İslam Kurumları. Türkiye'de İslam'la ilgili irili ufaklı çalışmaları vardır.),

G. H. A. Juynboll (Hadis. Muslim Tradition. Studies in chronology, provenance and authorship of early hadith [Cambridge, 1983] adlı eseriyle ünlüdür),

J. J. G. Jansen (Tefsir. *The Interpretation of the Koran in Modern Egypt* [Leiden, 1980] adlı eseriyle tanınmıştır.),

J. G. J. ter Haar (İran Dili ve Edebiyatı / Tasavvuf. *Volgelingen van de Imam. Een kennismaking met de ši'itische islam*. [İmam'ın Taraftarları. Şii İslam'ı ile Tanışma], Amsterdam, 1995; Bulaaq, gibi Şii'lik ve Buitelaar, M. ile birlikte editörlüğünü yaptığı, *Mystiek. Het andere gezicht van de Islam*. [Misticizm. İslam'ın Diğer Yüzü], Bussum, 1999; Coutinho, gibi tasavvufla ilgili çalışmaları vardır.),

Leon P. H. M. Buskens (Fıkıh. *Islamitisch recht en familiebetrekkingen in Marokko*, [Amsterdam: Bulaaq, 1999] [Fas'ta İslam Hukuku ve Aile Bağları]... gibi İslam'da evlilik hukuku ile ilgili çalışmaların sahibidir. Aynı zamanda Utrecht Katolik Üniversitesi'nde de görev yapmaktadır.),

P. S. van Koningsveld (Dinler Tarihi. [Teoloji Fakültesinde]. İslamoloji Bölümü'nde ise Hadis ve Kelam gibi derslere girmektedir.),

Remke Kruk (Felsefe. İbn Tufeyl'in Hayy ibn Yakzan'ını, Abu Bakr Muhammad İbn Tufayl. *Wat geen Oog Heeft Gezien, Geen Oor Heeft Gehord, en in Geen Menshart is Opgekomen. De Geschiedenis van Hayy Ibn Yakzan* [Amsterdam, 1985] [Ebu Bekr Muhammed b. Tufeyl. Hiçbir Gözün Görmediği, Hiçbir Kulağın İşitmediği Ve Hiçbir İnsan Kalbine Gelmemiş. Hayy İbn Yakzan'ın Tarihi] adıyla Hollandaca'ya çevirisi mühim çalışmalarından birisidir.)

Utrecht Katolik Üniversitesi'nden:

Bernd Radtke (Tasavvuf. J. O'Kane ile birlikte hazırladığı, *The Concept of sainthood in Early Islamic Mysticism: Two works by al-Hakim al-Tirmidhi*. [İlk Dönem İslam Misticizminde Velayet Kavramı: Hakim et-Tirmizi'nin İki Eseri], Uitg.: Curzon Press, Richmond (1996)).

Son çalışmaları arasında diğer birkaç ilim adamı ile birlikte yayınladığı *The Exoteric Ahmad İbn Idris. A Sufi's Critique of the Madhahib and the Wahhabis* [Brill²⁴: Leiden - Boston- Köln, 2000] bulunmaktadır.),

Fredrik de Jong (Tarih, tasavvuf. Bilhassa Bektaşilik konusunda çalışmalarıyla tanınır.),

Martin van Bruinessen (Tarih, tasavvuf. *Agha, Shakh and State*, [Ağa, Şeyh ve Devlet] [London, 1992] adlı eseriyle ünlüdür.),

Bu isim ve eserler arasında, Batı'da tanınmasından dolayı özel olarak zikretmeye değer olanı G. H. A. Juynboll ve hadis dalındaki eseridir. Juynboll, *Muslim Tradition*.

²⁴ Bu arada belirtmek gerekir ki, temelleri de XVII. yüzyılda (1683'te) atılmış olan ve Hollanda veya dışında yapılan Doğu eser/araştırmalarının bir numaralı yayıncısı Brill (E. J. Brill, Academic Publishers), günümüzde de otorite, güç ve kredisini hâlâ korumaktadır. (1683'te kurulan Jordan Luchtmans'ın yayın evi, 1800'de Doğu eserlerini basan bir matbaa kurmak isteyen E. J. Brill'le birleşme antlaşması imzalamış, 'Brill' adının kullanılması da bu tarihten sonra olmuştur. O yıllarda Hollanda şarkiyat araştırmalarının çok verimli olması, Brill yayın evine büyük bir ün kazandırmıştır.) Bkz. De Groot, agm, s. 232.

Studies in chronology, provenance and authorship of early hadith adlı eserinde, 'sünnet' kavramını ve ilk dönem hadis tarihini -kronolojisi, kaynakları ve hadislerin yazılması açısından- ele almakta, sünneti ve hadisleri İslamî ilimlerde bir kaynak olarak görmeyi Hz. Peygamber (a.s.) zamanında değil, çok daha sonra, hicrî ikinci asırda başladığını, bunun da o dönemde hakim olan kargaşa içinde Peygamber'in 'meşrulaştırma' gücünden faydalanmak için yapıldığını savunmakta ve bunu yaparken mütevâtir hadisler dahil hepsinin sonradan uydurulduğunu, ilk dönemlerde 'Peygamber'in Sünneti', 'Ebu Bekr'in Sünneti' 'Ömer'in Sünneti' gibi kavramların kullanıldığını, 'Sünnet' kelimesinin sadece 'Peygamber'in Sünneti'ni ifade eder hale gelmesinin sonraki dönemlerde olduğunu iddia etmektedir. Juynboll, kitabının önsözünde, çalışmalarının başlangıcında 'hadislerin kaynağı' konusunda Goldziher ve Joseph Schacht gibi Batılı araştırmacılarla Müslüman ilim adamlarının fikir ayrılıkları arasında sıkışıp kaldığını, kendisine özgü bir anlayış geliştirmeyi hep ertelediğini, ancak 1976'da 'kadınların hadislerin yayılmasındaki rolleri ile ilgili bir çalışmaya başlamasıyla birçok şeyin değiştiğini, çalışmalarının başlangıcında doğruluğunu varsaydığı tezlerin dağınık olmasına rağmen sonraları dış etkilere kendisini kapatıp ilk kaynaklara dayanarak yaptığı çalışmaların sonuçlarını sürekli olarak Batılı ilim adamlarının buldukları ile karşılaştırmaktan vazgeçtiğini ve bu şekilde özgün bir çalışma ortaya koyduğunu belirtmektedir.²⁵ Juynboll, emekli olmasına rağmen kütüphanesinin bir köşesine yerleştirdiği bilgisayarı ve masasıyla hâlâ üniversitededir denebilir. Zaman zaman derslere girer, kütüphanede ders çalışan Müslüman öğrencilere akla aykırı gibi görünen hadisleri aktararak kafalarını karıştırmaya çalışır.

Burada, Hollanda'da ve genel olarak Batı'da, bir ilim adamının hangi konuları ön planda tuttuğunu anlatabilmek için Van Koningsveld'in araştırmalarından birkaç örnek vermek istiyoruz:

The Latin-Arabic glossary of the Leiden University Library. A contribution to the study of Mozarabic manuscripts and literature. [Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nin Arapça Latince Lügatçesi. El Yazması ve Bibliyografya Çalışmalarına Bir Katkı] (Asfâr. Publikaties van het Documentatiebureau Islam-Christendom van de Rijksuniversiteit te Leiden, Deel 1), Leiden, 1977, 95 ss.

"De Islam in Nederland. No nonsense." [Hollanda'da İslam. Anlamsız Değil], *Het neo-realisme in de Nederlandse politiek, theologisch beschouwd*, ed. M.B. ter Borg ve L. Leertouwer, Baarn, 1987, ss. 75-95.

"Integratie of verzuiling: Islamitisch godsdienstonderwijs of een eigen bijzondere school". [İntegrasyon mu Bölünme mi: Kendi Özel Okullarında İslam Dini Öğretimi], *Samenwijs* 8 (1988) 6: ss. 213-215'de (W. A Shadid'le birlikte).

"Koning en ulama in Marokko" [Fas'ta Kral ve Ulema], *Schriftgeleerden in de moderne islam*, [Modern İslam'da Ulema], ed. J. G. J. ter Haar ve P. S. van Koningsveld, Muiderberg, 1990.

De mythe van het islamitische gevaar: Hindernissen bij integratie. [İslam Tehlikesi Miti. Entegrasyonda Engeller], Kampen, 1992.

Islam en Humanisme. De wereld van Mohammed Arkoun. [İslam ve Hümanizm. Muhammed Arkoun'un Dünyası], VU Uitgeverij, Amsterdam, 1992, 304 ss. (R. Haleber'le birlikte).

²⁵ Bkz. G. H. A. Juynboll, *Muslim Tradition. Studies in chronology, provenance and authorship of early hadith*, Cambridge, 1983, s.1.

De islam. Een eerste kennismaking met geloofsleer, wet en geschiedenis [İslam. Akide, Hukuk Ve Tarihle İlk Tanışma], Maarsen 1996.

"The Islamic Image of Paul and the Origin of the Gospel of Barnabas " [Paul Hakkında İslamî Görüşler ve Barnabas İncili], *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 20(1997), ss.200-228.

"Orta Çağ'ın Sonlarında Batı Avrupa'daki Müslüman Esir ve Köleler [Turkish Translation of the author's inaugural lecture, made by his former student, Mrs. Drs. Hülya Küçük (Konya)] *Türkiye Günlüğü*, 45 (1997), ss.186-203.

Bu örneklerin de gösterdiği gibi İslam'ın klasik dönemine ait çalışmalar ihmal edilmemekle birlikte ağırlık günümüzedir. Dünyanın her tarafına yayılmış olan Müslümanlar, bu tür çalışmaları bir bakıma zarurî hale getirmiştir. Zira tanınmayan bir kültür ve dinin mensuplarının haklarını tanımada zorluklarla karşılaşmakta ve zaman zaman onlar tarafından "aldatılma" olasılığı söz konusu olmaktadır. Batı'nın, İslam'da dört kadınla evlenmenin farz olduğunu söyleyerek dört karısına da vize ve oturma hakkı almak isteyenlerin, kızların erkeklerden ayrı okullarda okutulmasının farz olduğuna inananların... vs. önüne geçmek istemesi tabiidir.²⁶ Geçmişte aldatılma olaylarıyla daha sık karşılaşılırken şimdilerde azalması da takip edilen metodun haklılığını ortaya koymaktadır. Ancak İslam düşünürleri arasında bile var olan İslam'ı yorumlamadaki farklılıklar, orada yaşayan Müslüman azınlıklar ve din adamlarıyla oryantalistler arasında daha da belirgin olduğu için, bazı problemlerin varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Sonuç ne olursa olsun öyle görünüyor ki, bundan sonraki çalışmalar da bu farklılıkları aza indirme yönünde olacak, bunun için de ülkenin Müslüman din adamı ihtiyacını karşılamada üniversitelerin İslam/İslamoloji programlarına ileride daha aktif bir rol verilecektir.²⁷

²⁶ Avrupalı yetkilileri dinî sebepler öne sürerek "aldatmaya" çalışan Müslümanlarla ilgili anekdotlar için bkz. Sıtkı Uluç, *Avrupa'da İslam. Dönerler*, İstanbul, 1989.

²⁷ Hollanda'da, ülkenin Müslüman din adamı ihtiyacını karşılamak üzere Müslümanlar tarafından kurulmuş/kurulmakta olan enstitü/üniversiteler de vardır. Ancak bunlar devlet tarafından resmen tanınmamışlardır. Rotterdam'daki İslam Üniversitesi (1997) de tanınma süreci ile ilgili işlemleri henüz tamamlamış değildir.